

Радмило Н. МАРОЈЕВИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 10. 12. 2018.
Прихваћен: 14. 02. 2019.

ПАВЛЕ ПОПОВИЋ КАО ЊЕГОШОЛОГ (Увод. Фрагменти 1–3)

У овом раду се, у првом фрагменту, који је само назначен (остављен за другу прилику), разматра монографија *О Горском вијенцу*, коју је Павле Поповић објавио 1900. у Мостару, прије и послје тога у књижевним часописима, поправљено издање у Београду 1923. У овај тематски круг спада и чланак „Једно објашњење са г. М. Решетаром поводом његова и мога писања о *Горском вијенцу*” (1902), који има и Додатак. Други фрагмент је посвећен открићу преписа „Ноћи скупље вијека”, који је Павле Поповић пронашао у Петрограду и дипломатички га објавио (1913). Рад „О рукописима Његошевим” (1925) значајан је за овај аспект Поповићевог рада. У трећем фрагменту разматрају се чланци „Из *Луче микрокозма*” (1925) и „Враз према Његошу” (1927). Као што је познато, Враз је објавио Пролог *Луче микрокозма*.

Кључне ријечи: Петар II Петровић Његош, *Горски вијенац*, „Ноћ скупља вијека”, *Луча микрокозма*, Његошева поезика.

0. Увод

0.1. Предмет ове серије радова јесте разматрање доприноса Павла Поповића развоју његошологије као науке. Може се сматрати да су Милан Решетар у текстологији, лингвистици и лексикографији, Павле Поповић у поезици и у разматрању грађе за још ненаписани лексикон Његошевих дјела не само најзначајнији посленици на овом интердисциплинарном подручју него и утемељивачи разматране научне дисциплине.

Први фрагмент серије само је назначен (остављен за другу прилику), а у њему се разматра монографија *О Горском вијенцу*, коју је Павле Поповић објавио 1900. у Мостару, прије и послје тога у књижевним часописима, поправљено издање у Београду 1923. У овај тематски круг спада и чланак „Једно објашњење са г. М. Решетаром поводом његова и мога писања о *Горском вијенцу*” (1902).

---

* radmilo@mail.ru

0.2. Други фрагмент је посвећен открићу преписа *Ноћи скупље вијека*, који је Павле Поповић пронашао у Петрограду и дипломатички га објавио (1913). Излаже се историја о првом и другом објављивању пјесме, као и питање о текстолошким пропустима у другој, дипломатичкој публикацији пјесме, тј. у издању које је објавио Павле Поповић.

Рад „О рукописима Његошевим” (1925) значајан је за овај аспект Поповићевог рада јер је наш литературолог прејудицирао појаву спомен-соба у библиотекама, односно (још неоствареног) Његошевог музеја.

0.3. У трећем фрагменту разматрају се чланци „Из *Луче микрокозма*” (1925) и „Враз према Његошу” (1927). У првом чланку истакнут је значај једне текстолошке поправке Поповићеве и оспорено је полазиште о бескрајности простора по космогонијској концепцији Његошевој.

Као што је познато, Враз је објавио Пролог *Луче микрокозма*, па је и овај други рад Поповићев, односно подаци који се у њему наводе, важан за критичко издање *Луче микрокозма*, као посредан доказ да је Његош послао Вразу Пролог *Луче* с одређеним исправкама. Узгредно се комплетира питање на тему „Медаковић о години Његошева рођења”.

Фрагмент I

О Горском вијенцу

1.1. Под овим насловом објавио је Павле Поповић монографију 1900. у Мостару, прије и послје тога у књижевним часописима, поправљено издање у Београду 1923.

(1) Ово дјело заслужује посебну анализу, посебно аргументација по којој је *Горски вијенац* драма а не спјев.

(2) Дјело је утемељило посебан правац у истраживању Његошевог књижевног опуса, а то је поетика *Горског вијенца*. Опис карактера, посебно Вука Мандушића и игумана Стефана, наишао је на оспоравања, на примјер М. С. Лалевића (Лалевић 1951), али то је већ предмет за научни пројекат Лексикон Његошевих дјела.

1.2. У овај тематски круг спада и чланак „Једно објашњење са г. М. Решетаром поводом његова и мога писања о *Горском вијенцу*” (1902), који има и додатак.

(1) У чланку Павле Поповић истиче „да то што сам говорио о јединству, далеко од тога да имам воље избацивати, ја напротив сматрам као једну од најбољих партија своје књиге. То што сам говорио о јединству не стоји ни у каквој противности са оним што сам о сликању обичаја говорио. Једно је другом допуна, а не контрадикција” (Поповић 1902а: стубац 667). – И у другом издању монографије *О Горском вијенцу* Поповић није одустао од сврставања *Горског вијенца* у драмска дјела.

(2) У додатку је занимљиво мишљење о наслову *Горског вијенца*. Семантизацијом ’вијенац црногорских предања’ Поповић није хтио да опонира Решетаревом тумачењу ’црногорска слава’: „Ја сам то тумачење дао на крају

једне главе желећи само да дам једну интересантнију варијацију наслова Његошева спјева, и једну лепшу завршну реченицу, без претензија на њену не знам какву тачност, и на то да тиме дам право тумачење наслова” (Поповић 1902б: 672). – Овдје је опет Поповић и сам признао да је *Горски вијенац* спјев, али је вјероватно мислио да то није у контрадикцији с основним полазиштем по коме је анализирано Његошево дјело драма. Или је *Горски вијенац* наслов спјева, а *Историческо собитије при свршетку седамнаестог вијека* – наслов драме?

Фрагмент II

Једна непозната песма Његошева

2.1. Павле Поповић је пронашао препис „Ноћи скупље вијека”, и дипломатички га објавио (1913) уз чланак под овим насловом. Препис је пронађен у Петрограду (Руси су и даље град званично звали *Санкт-Петербург*, промијенивши име у *Петроград* 1914. године, а Срби су га и раније звали *Петроград*): „У Императорској Публичној Библиотеци у Петрограду, међу аутографима збирке Е. П. Ковалевског, налази се [...] | једна непозната песма Његошева. / Песма је писана туђом, не Његошевом руком; и потпис под њом писан је истом руком. Овде се она штампа потпуно верно, са правописом и интерпункцијом како је у оригиналу” (Поповић 913: 9–10 (овдје је другдје знак | указује на прелазак на нову страну у тексту који се цитира, док знак / користимо за нови ред)).

Овдје би требало пропратити ову Поповићеву уводну биљешку са двије-три напомене. Прво, библиотека је мијењала име па је називу „Публичная библиотека...” у совјетско вријеме додато „...имени М. Е. Салтыкова-Щедрина” (а одузето јој је оно „Императорская”). Кад сам ја снимиио рукопис 2001. године, а био је међу експонатима изложбе посвећене Његошу, она се већ звала „Российская национальная библиотека”. Друго, што је Павле Поповић, а за њим и Милан Решетар и други коментатори до Лалића, иницијал имена Ковалевског навео са Е. јесте транскрипциона грешка. Иницијале Ковалевског није било тешко разријешити: он је Јегор Петровић, а то се види по писму које му је Његош послао 6. октобра 1839, на руском, а које почиње: „Милостивый государь / Егор Петровиц...” (Његош *Писма* I: 205–206 (с коментаром на с. 446 и преводом на с. 502: „Милостиви господине / Јегоре Петровићу...”). Иницијал је исправио Радован Лалић у објашњењима уз пјесму: „Пронашао ју је (Павле Поповић – Р. М.) у Јавној библиотеци у Петрограду међу рукописима Ј. П. Ковалевског” (Лалић 1953: 507). И треће, ако већ није могао утврдити ко је писао текст, Павле Поповић је могао да напише ко није, тј. да га није писао Ковалевски. Да је то написао, не би његов презимењак Бранко Поповић гријешиио приписујући препис самом Ковалевском у обје своје студије (Поповић 1977: 123; Поповић 2004: 9).

За ово наше разматрање значајно је одговорити на два питања: кад је пјесма стварно први пут објављена? (1) и: како је пјесма други пут објављена? (2).

(1) Када је први пут објављена Његошева пјесма „Ноћ скупља вијека”?

1° У архиву Јегора Коваљевског у Рукописном одјељењу Руске националне библиотеке у Петрограду чува се препис Његошове пјесме „Ноћ скупља вијека”, који је у своје вријеме пронашао Павле Поповић. Ми смо утврдили да је препис у хартијама Коваљевског написан руком Његошевог сестрића Стевана Перовића-Цуце, чија се три писма чувају у Архиву САНУ. Пјесма је могла бити преписана за вријеме пута Коваљевског у Црну Гору, односно боравка у Котору, у прољеће 1853. године, годину и по дана послје Његошове смрти.

Први је пјесму стварно објавио – под насловом „Ноћ скупља вијека” – Решетар 1912. године у књизи: *Мање пјесме* владике црногорскога Петра П^{ога} Петровића Његоша. Издао Милан Решетар. Београд: Српска књижевна задруга, 1912 (даље: Решетар 1912), с. 185–187. На крају пјесме приређивач, Милан Решетар, упућује на извор: „По пријепису г. Павла Поповића” (Решетар 1912: 187).

Други пут је пјесму објавио – под насловом *Ноћ скупља Вџка* – Павле Поповић 1913. године (Босанска вила, Сарајево, 15. јануара 1913, XXVIII, бр. 1 (даље: Поповић 1913), с. 10) уз своју уводну биљешку *Једна непозната песма Његошева* (Поповић 1913: 9–10) и са уредниковом напоменом: „Ову смо пјесму добили од писца прије него што је изашла у Српској Књижевној Задрузи, али је због техничких немогућности не могосмо прије донијети. Сада је доносимо због овог увода. Уредн[ик]” (Поповић 1913: 9 (нап.)).

У другом издању *Цјелокупних дјела* Петра Петровића Његоша у редакцији Данила Вушовића наводи се тачан податак (и то је једини тачан податак у XX вијеку послје Првог свјетског рата): „*Мање пјесме*, Његошове, изд. С.К.Задруге, бр. 141 (Београд, 1912), стр. 185–186” (Вушовић 1936: 716). У списку Његошевих дјела – *Његошева дела по хронолошком реду постанка* – Вушовић наводи потпуне податке: „Песма је први пут издата у Његошевим *Мањим пјесмама* (изд. СКЗ, бр. 141, Београд 1912 год.) на стр. 185–186 (стварно на стр. 185–187 – Р. М.), по препису који је нашао Павле Поповић у петроградској „Јавној библиотеци”, међу хартијама Е. (Ј – Р. М.) П. Коваљевског. После је та песма прештампана у *Босанској вили*, год. XXVIII (Сарајево, 1913. год.), бр. 1, стр. 9–10 (стварно на стр. 10 – Р. М.)” (Вушовић 1936: XXIII) (пјесма није прештампана него је дат њен транскрипт, дипломатично издање).

Нетачан податак да је Његошева „Ноћ скупља вијека” први пут објављена у *Босанској вили* 1913. године налазимо у свим издањима послје Другог свјетског рата током пола вијека, све док га нисмо ми исправили, уз потпуну историју питања, 2001. године – писмено: у пропратној студији *Његошева 'Ноћ скупља вијека'* уз прву публикацију нашег критичког издања пјесме у часопису *Српска слободарска мисао*, Београд, 2001, II, бр. 5 (11) (Маројевић 2001: 482–504), усмено: у реферату „'Ноћ скупља вијека' и „тамна мјеста” у *Горском вијеницу*” на Међународном научном скупу *Династија Петровић Његош* (Подгорица, 29. октобар – 1. новембар 2001), који је наредне године објављен (Маројевић 2002: 177–207). Историја питања и текстологија извор-

ника и првих двију публикација дата је у нашем критичком издању Његошеве *Биљезнице* (Маројевић 2017).

2° Нетачан податак да је пјесма први пут објављена 1913. у *Босанској вили* нехотице је проузроковао – Милан Решетар. У другој књизи *Целокупних дела* Петра Петровића Његоша он објављује пјесму „Ноћ скупља вијека” (Решетар 1927: 373–375) са сљедећом напоменом: „[Издао проф. Павле Поповић у *Босанској Вили*, год. XXVIII (Сарајево, 1913), бр. 1, стр. 9–10, по пријепису што је нашао у петроградској „Јавној библиотеци” међу хартијама Е. (Ј – Р. М.) П. Ковалевскога.]” (Решетар 1927: 375).

Решетар, наравно, није заборавио да је први он сам, 1912. године, пјесму објавио: желио је да укаже на првенство Павла Поповића у налажењу и публикацији знамените Његошеве пјесме. Други разлог могао би бити нетачно Решетарево читање неких мјеста у издању из 1912. године у поређењу с преписом објављеним у *Босанској вили*.

У првом издању *Целокупних дјела* Петра Петровића Његоша Данило Вушовић преузима нетачан податак о првој публикацији пјесме: „*Босанска вила*, год. XXVIII (Сарајево, 1913), бр. 1, стр. 9 и 10” (Вушовић 1935: 568), али га је у другом издању исправио (види горе т. 1°).

Може се основано претпоставити да је нетачан податак о првој публикацији пјесме Радован Лалић преузео из првог издања *Целокупних дјела* Петра Петровића Његоша у редакцији Данила Вушовића, којим се Лалић служио. Лалић је у *Целокупним дјелима* П. П. Његоша (прво издање у девет књига) и у *Целокупним делима* Петра Петровића Његоша (друго и каснија издања у седам књига) писао биљешке и објашњења уз *Пјесме*. Нетачан податак из Лалићевих издања преузима је и касније, и пошто смо ми указали да тај податак није тачан.

(2) Филологија није била Поповићу јача страна (по тачној усменој формулацији Мирослава Пантића). Тиме се објашњавају, али не и оправдавају, његове крупне грешке у читању преписа Стевана Перовића-Цуце: он није тачно преписао неке ријечи из петроградског рукописа. У критичком издању Његошеве *Биљезнице* ми смо текстолошке промашаје Павла Поповића сврстали у осам тачака, али су за каснија, савремена издања значајна четири, које ћемо овдје и навести.

1° У стиху 27^а: Док *ово ти* [**ево ти** – Перовић-Цуца (л. 1 об.)] дивне виле [Поповић 1913: 10] Павле Поповић је прочитао *ово умјесто *ево*.

2° У стиху 47^а: *Снежана јој* [**Сњежана јој** – Перовић-Цуца (л. 2)] прса кругла, (Поповић 1913: 10) Павле Поповић је неоправдано екавизирао облик, тј. није запазио слово **њ**.

3° У стиху 57^б: с занешене *терам* [**терем** – Перовић-Цуца (л. 2 об.)] главе, (Поповић 1913: 10) Павле Поповић је прочитао вишеструко неаутентичан облик: прво, што је у препису било *терем* а у оригиналу *тарем*; друго, што је тај облик екавски (који би у Његошевом идиолекту и пјесничком језику гласио *ћерем*); и треће, што облик има друкчије значење него у оригиналу, у коме значи ’бришем’.

4° Стеван Перовић-Цуца није дирао Његошево **разпрсне** у стиху 21^а:

Распрсне ли пупуљ цв'јетнї
али кане роса с струка,
свѣ тѣ слуху остром грми –
код мене је стра̑шнѣ хука;
[НСВ 21–22],

само што је стих отпочео великим словом, а верзално **Р** писао је на специфичан начин (додуше, тај начин није био само његов), слично тадашњем писању верзалног **В**. Павле Поповић је облик погрешно прочитао: *Васпрсне ли* [**Разпрснели** – Перовић-Цуца (п. 1 об.)] пупуљ цвјетни, (Поповић 1913: 10). Тако се појавио језички фантом (непостојећи „глагол” *васпрснути), који је одлутао у каснија издања – све док није обзнањен оригинални рукопис Његошеве пјесме [*Његошева биљежница*. Цетиње, 1956, између с. 134–135], али је добио и лексикографски статус – одлутао је и у сва издања једнотомног Речника уз *Целокупна дела* Петра II Петровића Његоша, али и у другу књигу Речника САНУ и пошто је објављен оригинал.

Овај језички фантом налазимо у свих шеснаест издања Рјечника уз *Целокупна дјела* Петра Петровића Његоша: „**вѣспрснути**, нѣм. *сврш.* распући се, распрснути се” (Стевановић–Бошковић 1954: 21), не само у првом издању и у допунском тиражу првог издања, који су објављени прије него што је оригинал пјесме постао доступан научној јавности, него и у другом, трећем и прекомпонованом шеснаестом издању, која су посебно слагана послѣ открића оригинала (издања од четвртог до петнаестог фототипија су трећег издања).

Иако је у међувремену пронађен оригинал, ријеч-фантом наводи се и у Речнику српскохрватског књижевног и народног језика, са истом, једином „потврдом”, и са истим акцентом, али с опширнијом семантизацијом и ознаком да је ријеч о казионализам: „**вѣспрснути**, –нѣм сврш. индив. *распући се, распрснути се, развити се одједном (о пупољуку)*” (Речник САНУ 1962 II: 424). Другим ријечима, лексикографи су, и једни и други, непостојећем глаголу дали акценат који има стварни глагол, али без дужине на суфиксу *-ну-*.

Занимљиво је да погрешку не понавља Исидора Секулић реконструирајући исправан облик пет година прије него што је постао доступан оригинални текст: *Распрсне ли пупуљ цв'јетни, али кане роса с струка*, (Секулић 1951: 124).

У Речнику Његошева језика, који је рађен на основу четвртог издања Целокупних дела, пошто је (од другог издања) Радован Лалић замијенио ријеч-фантом стварном ријечју, наводи се у „Ноћи скупља вијека” посвједочени глагол, с двије потврде, при чему се анализираним стиховима илуструје друго значење: „**2. нући, распући се**”, али се несрећном глаголу приписује прозодија његовог хомографа, који има потпуно друкчије значење: **распрснути**, *распр̑снѣм* (Стевановић и др. 1983 II: 223)!

Милија Станић још није био објавио Ускочки речник, иначе би лексикографи могли дати тачну (и потпуну) прозодију глагола. Станић наводи и

глагол **ра̀спр̀снѹти се**, и творбену базу овог глагола, неповратни глагол **пр̀снѹти**, као и његов хомограф, **пр̀снѹти**, чију су прозодију преузели састављачи Речника Његошева језика (тачније: прозодију његове префиксалне изведенице), а који има сасвим другу семантику (Станић 1991 II: 232, 262).

Да резимирамо. Полустих: Ра̀спр̀снѣ ли пѹпѹль цвѣјѣтнѣ [НСВ 21^а], зависна условна реченица, значи 'ако рашири латице пупољак цвијета', послје ње, у другом полустиху, слиједи друга условна реченица повезана с првом раставним везником: а̀ли кѣнѣ рѹса с стру̀ка [НСВ 21^б] у значењу 'или ако падне кап росе са струка', да би се у главној реченици, у наредном стиху, описало стање лирског јунака – сви ти једва чујни звуци његовим пренапрегнутим чулима изгледају као грмљавина, као страшна хука. То је једно.

Друго. У старијим фазама развоја словенских језика, не само српског, рефлексивност се могла исказати и кад се елидира повратна рјечца. У Његошевој Пјесми над пјесмама глагол *ра̀спр̀снѹти [се]* (повратна рјечца је елидирана) има значење 'распустити, раширити латице (о цвијету)'

2.2. Под насловом *О рукописима Његошевим* објављен је први Поповићев чланак о Његошу из 1925. године, у *Летопису Матице српске*, у тематском броју Његошу посвећеном (Поповић 1925а). У напомени на посљедњој, 64. страни октобарске свеске часописа Уредништво *Летописа* изјављује да је чланке за тај број скупило Уредништво *Јужне Србије* у Скопљу за Његошев број свога листа, али је *Јужна Србија* престала излазити па је Уредништво *Летописа* прихватило да објави тај сабрани материјал.

(1) Павле Поповић констатује: „Његошева соба никад није састављена, још мање његов музеј, ни у Београду, ни на Цетињу” (Поповић 1925а: 54). – У међувремену отворене су спомен-собе Његошеве, једна у Библиотеци Матице српске у Новом Саду (Отовићева збирка јој је у основи), друга у Библиотеци „Ђурђе Црнојевић” на Цетињу, а Друштво за неговање Његошевог дела покренуло је иницијативу да се таква соба отвори и при некој библиотеци у Београду.

(2) „Властити рукописи Његошеви имали би да буду једна од највећих привлачности тога музеја”, закључује Поповић (Поповић 1925а: 54). Ту он има у виду, поименично, 1. писма, 2. *Горски вијенац*, 3. петроградски рукопис *Свободијаде*, овај посљедњи „1. зато што рукопис води порекло од самога песника, тј. под његовом је контролом писан, и 2. што на њему има исправака учињених баш песниковом руком” (Поповић 1925а: 55). Тај рукопис Павле Поповић је гледао у истој Библиотеци у којој је он сам пронашао препис „Ноћи скупље вијека” и у којој смо и ми пронашли оригинални рукопис пјесме „Филозоф, астроном, појета”. – Његошев музеј могао би бити заснован на рукописима који се чувају у Биљарди на Цетињу (*Горски вијенац*, „Ноћ скупља вијека”, Тестамент, *Биљежница*), а ако би био отворен у Београду (или и у Београду), требало би да има квалитетне снимке свих оригиналних рукописа Његошевих, а и текстова које је владика само потписао.

Фрагмент III

Из Луче микроkozма

3.1. Под овим насловом (с поднасловом: Анализа једног епизода) објављен је други Поповићев чланак о Његошу из 1925. године, у *Српском књижевном гласнику*, у тематском броју: Његошева споменица (Поповић 1925⁶).

А епизода којом се Павле Поповић бави представљају стихови 1021–1070 (пет строфа из Пјесне треће) – дијалог Свемогућег и архангела Михаила, „високо интелектуални двобој највишег бића и најсјајнијег међу његовим бесмртним духовима” (Поповић 1925б: 495; Поповић 1938: 104). Аутор упоређује двије дефиниције простора: прва је с пуно градације, а друга је неочекиван обрт, ингениозна, климакс градације. Овом се процедуром, како правилно аутор закључује, „не исказује само појам простора него и појам Божје величине” (Поповић 1925б: 493; Поповић 1938: 99).

(1) Ова бриљантна студија из поетике има један недостатак у самом полазишту. У епизоди се не развија мисао о бескрајности простора нити Свемогући у својој дефиницији изражава његову бескрајност; највећа величина коју архангел исказује није само једна точка у тој бескрајности.

Поповићево полазиште не одговара космогонијској концепцији Његошевој, оно није и полазиште Свевишњег. То се види, прво, по сљедећој реплици Свевишњег, која претходи разматраној епизоди а у којој се исказује мисао о коначном освјетљењу простора, кад не буде више мрачне точке „до предјелā нити за предјеле”, тј. до граница освјетљеног бића и изван тих граница:

кад пламови зрāкā свјјетлијех
ноћне мāсе и њезино лице
сажде огњем својим свјјетлијем
и рāсплāчū у свјјетлē зрāке,
мрāчнē тōчкē кад нигђе не буде
до предјелā нити за предјеле,
кад јој облик прѣгнūснй погине,
кад сви краји запламте свјетлошћу,

два војводе, небесни прѣв’јѣнци –
тад ће општи творац починути
[ЛМ 983–992 (III 113–122)].

Да је простор бескрајан, б е с к о н а ч а н, не би се мраке могле к о н а ч н о освјетлити.

Још боље се полазиште Свевишњег види у епизоди коју Павле Поповић осмишљава:

„Архангеле ума високога,
 кá дѹх један довољно се дижеш
 и чест твоје чиниш створитељу”,
 мōгѹћи му творац одговара,
 „ал простора не знаш значеније:
 простор мрáкá и простор свјетлости
 које умом твојим воображаш,
 да се ц’јѣлá ова два простора
 у шар један зрáкá свијетлијех
 преобрате и правилно слију

и шар овај да се пружи право
 у најтању што мош постић жицу
 прѣко рáвни ўжáсна простора,
 овај простор што би ова жица
 са танчином св’јѣтлōм проникнула
 у простору оном ужасноме
 кōга краје ја један постижем –
 бї ти бїо само једна точка!
 Ум је само један без границе –
 сви су други кратковидни уми!” –
 [ЛМ 1051–1070 (Ш 181–200)].

Крајеве тог страшно великог простора може да појми само Свевишњи јер је само његов ум без границе, а сви остали умови су кратковидни. Другим ријечима, ум Вишњег (бога) је без границе, и само он обухвата крајеве тог страшног простора, а тај простор има границе.

(2) У 1046. стиху спјева Павле Поповић ставља запету на цезури и пише растављено предлог *су* и компаратив прилога *вїшїѣ*:

Кола даља ближа обузимљу
 Кá шар већи што обузме мањи,
 С тога коло, што је које даље
 Јесте више, су више шаровах.
 [ЛМ 1043–1046 (Ш 173–176)].

Растављено писање образлаже у фусноти: „У штампаном тексту је „су-више”; ја држим да је ’су више’ лепше и са више смисла” (Поповић 1925⁶: 494 (нап.); исто у Поповић 1938: 103 (нап.)). Иначе литературолог смисао ових стихова упоређује с вјештачким јајима у дрвету и с листом у агави гдје при пресеку нађете све лист по лист један у другом.

(3) Могућа сарадња двају моћних његошолога, Милана Решетара и Павла Поповића, у домену *Луче микроkozма* изостала је. У 1046. стиху спјева (код њега је то 176. стих „Пјесне III”) Решетар је у свом првом издању задржао састављено писање другог такта, без запете на цезури: Стога коло што је које даље / Јесте више сувише шаровах (Решетар 1923: 36). Послије Поповићеве оправдане текстолошке корекције, очекивало се да текст и Решетар исправи у свом другом издању, али се то није десило: Стога коло што је које даље / Јесте више сувише шаровах (Решетар 1926: 141). Ми претпостављамо

да Решетар Поповићев чланак није ни читао – није очекивао драгоцену текстолошку исправку у расправи једног литературолога.

(4) У нашем основном издању сва три облика компаратива у наведена два стиха снабђена су прозодијским знацима уз запету на цезури другога стиха:

стога коло што је које даљѣ
јесте вишѣ, су вишѣ шаровā.
[ЛМ 1045–1046 (III 175–176)].

3.2. Двије године послѣје студије о епизоди из Луче Павле Поповић објављује рад „Враз према Његошу” (Поповић 1927). И овај Поповићев рад вишеструко је значајан.

(1) Као што је познато, Враз је објавио Пролог *Луче микрокозма*. Из преписке Медаковићеве са Вразом, коју је прегледао Поповић а која се чувала у Свеучилишној књижници у Загребу, види се да је Медаковић у новембру 1847. послао *Огледало србско* и *Лучу микрокозма* на продају и растурање и по пет примјерака на поклон за Матицу хрватску, из чега слиједи да је раније послао лично њему примјерак *Луче*, који Враз библиографски описује у IV свесци *Kola*, помиње је у V свесци, а пролог објављује у VI свесци, све 1847. године. Ми смо претпоставили да је Његош на дарованом примјерку учинио неке важне исправке, које смо ми узели у обзир приликом приређивања критичког издања спјева.

(2) Павле Поповић обзнањује Његошево писмо Вразу од 20. октобра / 1. новембра 1848, које је касније у цјелини објављено (најприје у *Годишњаку* Матице српске 1940) и ушло у трећи том Његошеве преписке (Његош *Писма* III: 397–398 (с коментаром на с. 598)).

(3) У једном писму Вразу Медаковић објашњава ко је „Гертука” у *Горском вијенцу*. Поповић с правом узима да је то објашњење очевидно Његошево. У писму је „Гертука”, а не „Герлука”, као и у рукопису *Горског вијенца*. То име је први објаснио Јагић тек 1886. године: „ево сад властитог објашњења Његошева, дагог на четрдесет година пре Јагића, и које се поклапа с овим” (Поповић 1927: 183).

(4) У писму од 8. фебруара 1848. Медаковић Вразу саопштава биографију Његошеву, која почиње реченицом: „Он се родио 1813. године, 1. новембра, у мјесту Његушима, од оца Томе и мајке Иване, који и данас свој живот благопријатно проводе”. Павле Поповић на основу тога закључује: „Познато је да је година рођења Његошева спорна, 1811 или 1813; овде се даје сигуран податак за ову последњу. Јасно је да је Његош сам то рекао Медаковићу. Овај му је секретар, с њим је на Цетињу заједно, и кад је требало јавити тачне податке Вразу о години рођења, Медаковић је сигурно запитао о томе самог Његоша, и забележио годину како му је овај казао” (Поповић 1927: 184).

Да наведено писмо није сигуран податак за 1813. као годину Његошева рођења свједочи сам Његошев ађутант, како самог себе назива. У монографији *П. П. Његош посљедњи владајући владика црногорски* Милорад Медаковић, сад је он војвода, пише друкчије: „Петар II. родио се 1. Нов. 1811. г.

у мѣсту Нѣгушима” (Медаковић 1882: 36). Павле Поповић овај податак не наводи, вјероватно зато што му није био познат. Пред крај живота и сам Његош указује посредно на 1811. годину, у писмима Книћанину. Вук Врчевић пише да су Његош и он врсници, а Врчевић је рођен у фебруару 1811, исте године као и Његош.

Зашто се скривала стварна година Његошева рођења или се погрешно приказивала, остаје загонетно. Али није био нимало у праву Ристо Драгићевић који је 1951. преломео дилему у корист 1813, као године Његошева рођења, иако није никако умио да објасни податке из двају писама Книћанину. За нас су подаци које дају Његош у преписци и Медаковић у књизи, а посредно и Врчевић, сасвим довољни за то да се двјеста десета прослава пјесниковог рођења има отпочети 2021. године (немамо ништа против да се она настави све до 1. новембра по старом или 14. новембра по новом календару 2023. године).

ЛИТЕРАТУРА

- Вушовић 1935: *Цјелокупна дјела Петра Петровића Његоша*, у редакцији Данила Вушовића, Београд, 1935.
- Вушовић 1936: *Цјелокупна дјела Петра II Петровића Његоша*, у редакцији Данила Вушовића, друго издање, Београд, 1936.
- Лалевић 1951: *Две личности „Горског вијенца”* / М. С. Лалевић. – Стварање, Цетиње, октобар–новембар 1951, VI, бр. 10–11, 623–635.
- Лалић 1953: Петар Петровић Његош, *Пјесме. Луча микрокозма. Проза. Пријеводи*. [Текст *Пјесама, Прозе и Пријевода* приредили за штампу Радован Лалић и Михаило Стевановић. Текст *Луче микрокозма* приредили за штампу Никола Банашевић и Радосав Бошковић. Биљешке и објашњења уз *Пјесме, Прозу и Пријевод* написао Радован Лалић. Биљешку уз *Лучу микрокозма* написао Никола Банашевић. Објашњења уз *Лучу микрокозма* написао Вуко Павићевић]. Београд, 1953. (Цјелокупна дјела П. П. Његоша. Књ. 2).
- Маројевић 2001: Р. Маројевић, *Његошева „Ноћ скупља вијека”*, Српска слободарска мисао, Београд, 2001, II, бр. 5 (11), 482–504.
- Маројевић 2002: Р. Маројевић, *Ноћ скупља вијека и „тамна мјеста” у Горском вијенцу*. – Династија Петровић Његош: Том III. Радови са међународног научног скупа: Подгорица, 29. октобар – 1. новембар 2001. Подгорица, 2002, 177–207. (ЦАНУ Научни скупови. Књ. 60).
- Маројевић 2017: *Биљезница* / Петар II Петровић-Његош. (Критичко издање. Текстологија. Редакција и коментар Радмило Маројевић), Подгорица: ЦИД. [Скраћеница: НСВ – Ноћ скупља вијека].
- Медаковић 1882: *П. П. Њгош послѣдњи владајући владика црногорски* од В[ойводе] М[илорада] Г. Медаковића. У Новоме Саду, 1882.

- Његош 1951: Петар Петровић Његош. *Писма I: 1830–1835*. [За штампу приредио Мираш Кићовић. Биљешке и објашњења написали Мираш Кићовић и Љубомир Дурковић-Јакшић]. Београд, 1951. (Цјелокупна дјела П. П. Његоша. Књ. 7).
- Његош 1955: Петар Петровић Његош. *Писма III: 1843–1851*. [За штампу приредио, биљешке и објашњења написао Мираш Кићовић]. Београд, 1955. (Цјелокупна дјела П. П. Његоша. Књ. 9).
- Поповић 1900: *О Горском вијенцу* / Павле Поповић. Издавачка књижевна радница и штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића у Мостару, 1900.
- Поповић 1902^a: *Једно објашњење с г. М. Решетаром поводом његовог и мога писања о „Горском вијенцу“* / Павле Поповић. – Бранково коло. У Ср. Карловцима, 23. маја (5. јунија) 1902, VIII, [бр.] 21, стубац 667–669.
- Поповић 1902^b: *Додатак* / П. П. – Бранково коло. У Ср. Карловцима, 23. маја (5. јунија) 1902, VIII, [бр.] 21, стубац 669–672.
- Поповић 1913: *Једна непозната песма Његошева* / Павле Поповић. – Босанска вила. Сарајево, 15. јануара 1913, XXVIII, бр. 1, 9–10.
- Поповић 1923: *О Горском вијенцу* / Павле Поповић. Друго, прегледано издање. Београд: Издавачка књижевна радница Геца Кона, 1923.
- Поповић 1925^a: *О рукописима Његошевим* / Павле Поповић. – Летопис Матице српске. Нови Сад, октобар 1925, XCIX, књ. 306, св. 1, 54–56.
- Поповић 1925^b: *Из „Луче микрокозма“: Анализа једног епизода* / Павле Поповић. – Српски књижевни гласник. Београд, 1. децембар 1925: Његошева споменица. Нова Серија. Књ. XVI, бр. 7, 491–495. [Прештампано у Поповић 1938: 99–105]
- Поповић 1927: *Враз према Његошу* / Павле Поповић. – [Наша земља. III.] Цетиње и Црна Гора. Приредило Професорско друштво. Уредио Данило Вуловић. Београд: Издање књижевне раднице Рајковића и Ћуковића, 1927, 181–187.
- Поповић 1938: *Из књижевности*. Четврта свеска / Павле Поповић. – Београд: Издавачко и књижевско предузеће Геца Кон, 1938.
- Поповић 1977: Бранко Поповић. *Његошево „слово љубве“*. – Књижевност, Београд, новембар–децембар 1975, XXX, књ. LXI, св. 11–12, 416–428. [прештампано латиницом у Branko Popović, *Umetnost i umeće: Ogleđi o književnoj umetnosti*, Beograd, 1977: 119–137].
- Поповић 2004: Б. Поповић, *Потрага за смислом: Критике и огледи*, Београд: Српска књижевна задруга, 2004, 5–10 (*Знамо ли прави наслов Његошеве љубавне песме*).
- Решетар 1912: *Мање пјесме* владике црногорског Петра II^{ога} Петровића Његоша. Издао Милан Решетар. Београд: Српска књижевна задруга, 1912.
- Решетар 1923: *Луча микрокозма* / Петар Петровић-Његош. Приредио за штампу М. Решетар. Београд: Српска књижевна задруга, 1923.
- Решетар 1926: [Цјелокупна дела Петра Петровића Његоша. Књ. 1. Већа дела.] *Горски вијенац. Луча микрокозма. Шћепан Мали*. У редакцији Милана Решетара. Београд: Државна штампарија, 1927.

- Решетар 1927: [Целокупна дела Петра Петровића Његоша. Књ. 2. Мања дела.] *Свободијада. Мање пјесме. Проза*. У редакцији Милана Решетара. Београд: Државна штампарија, 1927.
- Речник САНУ 1962 II: Српска академија наука и уметности. *Речник српско-хрватског књижевног и народног језика*. Књ. II. Београд, 1962.
- Секулић 1951: И. Секулић, *Његошу: Књига дубоке оданости I*, Београд: Српска књижевна задруга, 1951. (Коло XLVI. Књига 315).
- Станић 1991 II: М. Станић, *Ускочки речник*, књ. II, Београд, 1991.
- Стевановић–Бошковић 1954: *Рјечник* [уз пјесничка дјела П. П. Његоша]. [Рјечник саставили М. Стевановић и Р. Бошковић]. Београд, 1954. (Цјелокупна дјела П. П. Његоша. Књ. 6).
- Стевановић и др. 1983 II: *Речник језика Петра II Петровића Његоша*. [На корицама: *Речник Његошева језика*]. Израдили Михаило Стевановић и сарадници Милица Вујанић, Милан Одавић и Милосав Тешић. Уредник Михаило Стевановић. Књ. II. Београд: Српска књижевна задруга, 1983.

Радмило Мароевич

ПАВЕЛ ПОПОВИЧ – ИССЛЕДОВАТЕЛЬ ТВОРЧЕСТВА НЕГОША

(Резюме)

В настоящей серии статей рассматривается вклад дитературоведа Павла Поповича в исследование творчества сербского поэта Петра II Петрович-Негош. Можно считать, что Милан Решетар, в области текстологии, лингвистики и лексикографии, и Павел Попович, в области поэтики и в рассмотрении материала для еще не написанного словаря-справочника произведений Негоша, являются не только важнейшими деятелями в деле междисциплинарного изучения творчества Негоша, но и основоположниками рассматриваемой научной дисциплины. – В первом фрагменте настоящей работы намечается исследование монографии *О Горском вијенцу*, которую Павел Попович опубликовал в 1900-м г. в Мостаре, до и после этого в литературных журналах, в то время как исправленное издание вышло в Белграде в 1923-м г. К данному тематическому кругу относятся также статья *Једно објашњење са г. М. Решетаром поводом његова и мога писања о „Горском вијенцу“* с приложением (1902). – Второй фрагмент работы посвящен открытию и публикации списка стихотворения *Ночь дороже века*, который Павел Попович нашел в Санкт-Петербурге в бумагах Е. Ковалевского. – В третьем фрагменте рассматриваются статьи *Из „Луче микрокосма“* (1925) и *Враз према Његошу* (1927). Как известно, Станко Враз опубликовал Пролог поэмы «Луч микрокосма».